

สมันตปาสาทิกา : มารยาทที่พึงประสงค์ในอริยวินัย

รศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร

อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ความนำ

คัมภีร์จัดเป็นองค์ประกอบสำคัญของศาสนา คัมภีร์ถือว่าเป็น (หนังสือ, เอกสาร) สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เขียนในยุคต่าง ๆ กัน ในทางพระพุทธศาสนา พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์รุ่นแรก และถือกันว่าเป็นคัมภีร์เก่าแก่ที่สุด อรรถกถาเป็นระดับรองจากพระไตรปิฎก พระไตรปิฎกและอรรถกถามีความสัมพันธ์กันอ่านพระไตรปิฎกไม่เข้าใจต้องดูคำอธิบายในอรรถกถา เพราะอรรถกถาไขความพระไตรปิฎก

สมันตปาสาทิกา เป็นอรรถกถาของพระวินัยปิฎก อธิบายความพระวินัย ที่เสมือนว่าเป็นอายุของพระพุทธศาสนา

๑. ความหมาย

สมันตปาสาทิกา แปลว่า ทำความเลื่อมใสให้เกิดขึ้นรอบด้าน ผู้ที่ศึกษาย่อมเกิดความศรัทธา ในหลักปฏิบัติที่ท่านกล่าวในอรรถกถานี้ สมันตปาสาทิกะที่เป็นลักษณะของคน หมายถึงผู้มีกิริยาท่าทางงามรอบด้าน คนมีบุคลิกภาพให้เกิดความศรัทธา เขียนว่าสมันตปาสาทิกะ (สมันตปาสาทิโก) ใช้เป็นคำบรรยายกิริยาอาการของพระพุทธเจ้า (คำอื่นๆ เช่น สมันตทรรคี สมันตวิโลกิตะ สมันตจักขุ สมันตประภาะ สมันตมุขะ สมันตประภากร สมันตจันทระ ฯลฯ) หรือบรรยายลักษณะพระอานนท์ว่า “มีกิริยาท่าทางงามโดยรอบ รูปร่าง น่าชื่นชม เป็นพหูสูต เป็นพระธรรมกระตือกรู้ ผู้ทำหมู่ให้งาม” กล่าวถึงบุคลิกของภิกษุผู้สร้างศรัทธาแก่ผู้พบเห็นว่าเป็นผู้สร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นรอบด้าน (สมันตปาสาทิโกติ สมันตโต ปสาทชนโก)

คำอธิบายสมันตปาสาทิกาย่อมนำมาซึ่งความศรัทธา ถึงแม้จะไม่ใช่ชาวพุทธหากรู้คำอธิบายยังเกิดความศรัทธา

๒. ความสำคัญ

สมันตปาสาทิกา (สมันตฯ) ชื่อหนังสืออธิบายพระวินัยปิฎก หรือ อรรถกถาพระวินัยปิฎก มีข้อมูลด้านสังคมศาสตร์ นอกจากเนื้อหาเกี่ยวกับมารยาทของพระสงฆ์ ข้อมูลวรรณกรรมพระพุทธศาสนา ในลังกา เช่น พัฒนาการพระไตรปิฎกในอรรถกถา คำสอน ๙ หมวด ภาษิตในพระไตรปิฎก ธรรม ๒ ความหมาย (ทวีปิฎก) นิกาย ๔ คัมภีร์ภาษาสิงหลที่แต่งมาก่อนสมันตฯ คัมภีร์ที่แต่งหลังสมันตฯ เช่น สุมังคลวิลาสินี ฯลฯ ชาวพุทธนิกายเถรวาทอาศัยสมันตปาสาทิกาเป็นคู่มือศึกษาพระวินัย คณะสงฆ์ไทย

ใช้ (สมันตา สามนต์ฯ) เป็นหนังสือเรียนบาลีสำหรับนักเรียนชั้นประโยค ๖, ๗, ๘ แยกเป็น ๓ เล่ม รวม ๑,๘๓๕ หน้า

๓. สถานที่แต่ง

สมันตา แต่งที่เกาะลังกา (ประเทศศรีลังกา) สำนักมหาวิทยาลัย

พ.ศ. ๑๙๖-๔๒๖ ก่อนพระพุทธโฆษาจารย์ไปอยู่ลังกาทวีป ลังกาทวีปมีสำนักพระพุทธศาสนาอยู่ ๓ แห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัย ศูนย์กลางนิกายเถรวาท นับถือพระมหินท์ ตั้งอยู่ที่อนุราชปุระเมืองหลวงเก่าของประเทศศรีลังกา *อภัยคีรี* ตั้งอยู่ที่ทิศเหนืออนุราชปุระ นับถือพระธรรมจูลี และ *จิตตลบรรพต (เขตนัน)* สถานปฏิบัติธรรม นับถือพระสาละคิยะ ตั้งอยู่ที่โรหนะ ด้านตะวันตกของศรีลังกา ก่อนจะเป็นมหาวิทยาลัยที่นี่คืออุทยานมหาเมฆวัน พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะทรงถวายแก่พระมหินท์เมื่อท่านไปถึงเกาะลังกา (ศูนย์กลางของมหาวิทยาลัยในเกาะลังกาอยู่ที่อนุราชปุระ และโรหนะ)

๔. คำโคลง

สมันตาแต่งขึ้นที่มหาวิทยาลัย อาศัยข้อมูลในเอกสาร (คัมภีร์) เก่าที่มีอยู่ ได้แก่ อรรถกถาสังหลมหาอรรถกถา อรรถกถามหาปัจจรี อรรถกถากุรุนที อรรถกถาอันธกะ และ อรรถกถาสังเขปะ

ราวพุทธศตวรรษที่ ๓ พระสงฆ์อินเดียได้กับพระสงฆ์ลังกามีความสัมพันธ์ด้านศาสนาเวลานั้น ศูนย์กลางของเถรวาทอยู่ที่เมืองปาตลีบุตรและเมืองโอริสสาจนถึงบริเวณนาคารชุนิโกณฑะ (Nagarjunikonda) เมื่อความไม่สงบเกิดขึ้นในลังกาพระสงฆ์ลังกาหนีไปอยู่อินเดียใต้ จากความสัมพันธ์ดังกล่าว ทำให้คนลังการู้จักพระพุทธศาสนา ก่อนพระมหินท์จะไปลังกา วรรณกรรมพระพุทธศาสนาแต่งขึ้นในลังกามีก่อนสังคายนาที่อาลูวิหาร (อาโลกวิหาร) ไม่น้อยกว่า ๑๐๐ ปี

พระสงฆ์ ๒๙ รูป^๑ สืบศาสนาจากพระมหินท์ ชื่อของพระจูฬนาคะ พระอุปติสสะ พระปุสสเทวะ พระสุมนะ พระมหาปทุม พระมหาสิวะ พระอุบาลี พระอภัย พระติสสะ พระ (จูฬะ) สุมนะ พบในสมันตา คำวินิจฉัยเรื่องเกี่ยวกับวินัยของพระมหาปทุมกับพระมหาสิวะ อ้างมากกว่าใครอื่น ทั้งสองรูปเป็นศิษย์ของพระอุปติสสะ คำวินิจฉัยของพระอุปติสสะ (เป็นอาจารย์ของพระมหาปทุมกับพระมหาสุมนะ) อุปัชฌาย์ของพระมหาสุมนะคือพระอนุรุธเถระ) กับพระปุสสะ อ้างถัดมา ทั้ง ๒๙ รูปไม่มีชื่อของพระกรวิกติสสะ แต่ท่านรูปนี้ตอบคำถามของพระมหาสิวะ (ที่อาลูวิหาร) เข้าใจว่าพระกรวิกติสสะ อยู่สมัยเดียวกับพระมหาสิวะ เอ. เค. วาร์เตอร์ กล่าวว่า พ. ศ. ๔๐๐ - ๖๐๐ สงฆ์ลังกามีหลายรูป ได้แก่ พระธัมมทินนะ พระมลายเทวะ พระพุทธรักขิตะ พระอุปติสสะ พระมหาปัทมะ พระมหาสุมนะ

^๑ วิสุทธิมรรคและอรรถกถา ระบุว่าพระเถระหลายรูปเหล่านี้อยู่ในลังกาทวีป*

พระปุสสเทวะ พระจุฬาลีวะ พระมหาสิวะ พระจุฬนาคะ พระมหาธัมมรักขิตะ พระจุฬากายะ พระมหาภายะ ท่านเหล่านี้เป็นบูรพาจารย์ ดุจธงชัยของมหาวิทยาลัย

กระนั้น ไม่ระบุว่าใครบ้างเกี่ยวข้องกับการจารึกพระไตรปิฎกที่อาลูวิหาร คาถาประพันธ์สุดท้ายในมหาปริณิพพานสูตร ระบุว่า เป็นกวีภชาติของพระเถระชาวลังกา^๒ ฉะนั้น เมื่อพบว่าในลังกาทวีปมีคัมภีร์ภาษาสิงหล แต่ไม่ทราบชื่อผู้แต่ง สันนิษฐานได้ว่าเป็นพระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่งในจำนวนนั้น เพราะตามประวัติศาสตร์ลังกา พระสงฆ์เชื้อชวชาญคัมภีร์มีหลายรูป

บทนำสมันตา ผู้แต่งกล่าวว่า “พระอรรถกถาจารย์ชาวสิงหล มิได้ละทิ้งมติของเหล่าพุทธบุตร ผู้รู้ธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ได้แต่งอรรถกถาไว้ก่อน ฉะนั้น คำที่ท่านกล่าวในอรรถกถาทั้งหลาย” คำว่า “ได้แต่งอรรถกถาไว้ก่อน” และ “อรรถกถาทั้งหลาย” คือเอกสาร (อรรถกถา) ที่แต่งขึ้นก่อนสมันตา มีหลายคัมภีร์ คือ^๓

๑. อรรถกถาสิงหล

ในบทนำ ท่านอ้างอิงอรรถกถาสิงหล ภาษาถิ่นที่รู้เฉพาะคนสิงหล เป็นคัมภีร์เก่าสุดของมหาวิทยาลัย เป็นอรรถกถาโบราณที่ยกขึ้นสังคายนา ๓ ครั้ง (ในอินเดีย)^๔ บทนำสูงมงคลวิลาสินี บอกความเป็นมาของอรรถกถาสิงหลว่า พระอรหันต์ ๕๐๐ รูปสังคายนาไว้ก่อนแล้ว พระมหามหินท์นำมาที่เกาะสิงหล (ลังกาทวีป) เขียนเป็นภาษาสิงหล เพื่อประโยชน์แก่คนสิงหล

ผู้รู้ความประสงค์ของพระพุทธเจ้า คือพระอรรถกถาจารย์ (อรรถกถาจารย์ ฮิ พุทธสส อธิปายั ชาวนนฺติ) เช่นพระอุบาลี สมันตา อ้างมติของทีฆภาณกะ สังยุตตภาณกะ มัชฌิมภาณกะ อ้างความในอรรถกถาทั้งปวง (สพพอฏฺฐกถาสฺ) กล่าวไว้ในอรรถกถาทั้งหลาย (อฏฺฐกถาสฺ วุตตํ) อ้างในอรรถกถา วินัย (วินยฺฏฺฐกถายฺ วุตตํ) อ้างในอรรถกถาสุตตันตะ (สุตฺตฺนฏฺฐกถาสฺ)

“สพพอฏฺฐกถาสฺ” และ “อฏฺฐกถายฺ” หมายถึง อรรถกถาเก่า ได้แก่

- ๑) อุตฺตฺตวิหารอฏฺฐกถา ของสำนักอุตฺตฺตวิหาร เมืองอนูราชปุระ
- ๒) อาคัมภีฏฺฐกถา อรรถกถา ๔ นิกาย (ไม่มีอรรถกถาขุททกนิกาย)
- ๓) โปราณฏฺฐกถา อรรถกถาโบราณ
- ๔) ปุพฺโพปะเทสฏฺฐกถา อรรถกถาอุปะเทศโบราณ
- ๕) วินยฺฏฺฐกถา อรรถกถาวินัยปิฎก
- ๖) สุตฺตฺนฏฺฐกถา อรรถกถาสุตตันตปิฎก

^๒ ที.ม.อ.(บาลี) ๒/๒๔๐/๒๒๔ (ตามพจนานิทีปะเถเรหิ วุตตา)

^๓ คำสั่งทำในสมันตา “ท่าน” สดับมหาอรรถกถา มหาปัจจวี ฎฺฐนที สีหลอรรถกถา (๔ คัมภีร์)

^๔ อฏฺฐกถานิสสิโตตี สงคีตติตตยารุหฬ โปราณฏฺฐกถํ สนนาย วทติ (วิมตี.ฎฺฐีกา (บาลี) ๒/๔๕/๕.

- ๗) อภิธัมมัญญูรกถา อรรถกถาอภิธรรมปิฎก
- ๘) สี่หลมาติกากัญญูรกถา อรรถกถามาติกาสิงหล
- ๙) ทีฆมัญญูรกถา อรรถกถาทีฆนิกาย
- ๑๐) มัชฌิมมัญญูรกถา อรรถกถามัชฌิมนิกาย
- ๑๑) สังยุตตมัญญูรกถา อรรถกถาสังยุตตนิคาย
- ๑๒) อังคุตตรมัญญูรกถา อรรถกถาอังคุตตรนิกาย
- ๑๓) ชาตกมัญญูรกถา อรรถกถาชาตค
- ๑๔) วิภังคปคตนิสสะ สี่หลมัญญูรกถา อรรถกถาสิงหลของวิภังค

๒. มหาอรรถกถา หรือ มุลอรรถกถา เป็นอรรถกถาเก่าของมหาวิทยาลัย ผู้แต่งสมันตปาสาทิก มหาอรรถกถาหลายครั้ง อ้างมติของพระอุปติสสะกับพระปุสสทเวะ สำหรับพระมหาปทุมเกี่ยวข้องกับ มหาอรรถกถา ดังที่กล่าวว่า “ส่วนในมหาอรรถกถาพระมหาปทุมเถระกล่าวไว้แล้ว (มหาอรรถกถาย์ ปน..มหาปทุมตเถเรน วุตต)^๕ วินยาลังการฎีกา ขยายว่า “มหาอรรถกถาเป็นคำอธิบายพุทธพจน์คือ ไตรปิฎก ที่ยกสู่สังคายนา ๓ ครั้ง^๖ วาทะของพระมหาปทุมเขียนไว้ในมหาอรรถกถา (มหาอรรถกถาย์ ลิขิตมหาปทุมเถระวาเท)

๓. มหาปัจจรี คืออรรถกถาแพใหญ่ แต่งบนแพ ในเกาะลังกา ไม่ทราบชื่อผู้แต่ง อ้างว่า กล่าวไว้ในมหาปัจจรี : มหาปัจจรี... วุตต^๖

๔. กุรุนที แต่งที่เกาะลังกา กุรุนทีเวฬุวิหาร ไม่ทราบชื่อผู้แต่ง อ้างว่า ส่วนในอรรถกถากุรุนที ท่านกล่าวไว้แล้ว : กุรุนทฎกถาย์ ปน.. วุตต^๖

๕. อันธกะ เป็นภาษาอันธกะ ในอินเดียนใต้ เมืองกัญจิปุระ ไม่ทราบชื่อผู้แต่ง อ้างว่า ส่วนในอรรถกถาอันธกะ ท่านกล่าวไว้แล้ว : อนธกฏกถาย์ ปน ... วุตต^๖

๖. สังเขปะ อรรถกถาย่อความ ไม่ทราบชื่อผู้แต่ง อ้างว่า ส่วนในอรรถกถาสังเขปะ และในมหาปัจจรี ท่านกล่าววาปติทุกกฎ : สงเขปะฎกถาย์ ปน มหาปัจจรียถจ ... ทุกกฎ วุตต^๖

อ้างความในอรรถกถาทั้งหลาย (อฎกถาสุ) อ้างความในอรรถกถาเดียว (อฎกถาย์) อ้างความทั้งมหาปัจจรี มหาอรรถกถา และกุรุนที บางครั้ง อ้างคำวินิจฉัยของพระมหาสุมะในอรรถกถาอันธกะ

^๕ “มหาอรรถกถา นาม สงคีตติตตยมารุพหา เตปิฎกสส พุทธวจนสส อฎกถา” วินย.ฎีกา (บาลี) ๕/๗.

^๖ บารัว (Barua) มองว่า กุรุนทีเกี่ยวข้องกับเขตวันวิหาร มหาปัจจรีเกี่ยวข้องกับอภัยคีรีวิหาร, ในสมันตปาสาทิกกุรุนที ๗๐ ครั้ง อ้างมหาอรรถกถา ๕๐ ครั้ง อ้างมหาปัจจรี ๕๐ ครั้ง อ้างอันธกะ ๓๕ ครั้ง อ้างสังเขปะ ๑๐ ครั้ง ดูใน Oskar Von Hinuber, A Handbook of Pali Literature, (New Delhi : Munshiram Manoharal Publishers,) p.104.

ว่าเชื่อถือได้ นอกจากนี้ยังมีลัทธินิพพาน ปปัญจสุทนี อุตตสาลีณี สัมโมหวิโนทนี ปรมัตถโชติกา และ วิสุทติมรรค

๕. ที่มาของสมันตปาสาทิกา

คำสำคัญเกี่ยวกับสมันตปาสาทิกา ในที่นี้ คือ วินัย อภิวินัย และ อริยวินัย

วินัย คือบัญญัติของมนุษย์ จัดตั้งตามสมมติได้แก่การจัดระเบียบความเป็นอยู่และการจัดระเบียบสังคม อภิวินัย คือวินัยอันยิ่ง หมายถึงการแจกแจงอธิบายความแห่งพระบัญญัติ อริยวินัย คือวินัยของอริยชน อาจารย์ที่ประเสริฐ วินัยของอริยสงฆ์

๑. อริยวินัย กับ อริยวงศ์

อริยวินัย คือวินัยของอริยชน ผู้ใดทำผิด ยอมรับว่าผิดและพอใจแก้ไข นี่คือความเจริญในอริยวินัย อริยะคือผู้ (ยอมรับว่าผิด จึง)ไม่มีความผิด (อริยชาติ นิทโทสา) ผู้ดำเนินชีวิตในอริยวินัย คือพระอริยสงฆ์

อริยะเป็นภาษาบาลี (อริยะ หรือ อารยะ ใช้เป็นชื่อคน หมายถึงครอบครัวที่ดี คนดี หรือ สุภาพชน ธรรมชาติที่ดี ความยุติธรรม) แปลว่า ประเสริฐ (noble) ถ้าหมายถึงกลุ่มชนนิยมใช้ว่าอารยัน หรืออริยะกะ ซึ่งเป็นเผ่าชนเร่ร่อนอพยพไปอยู่อินเดียเมื่อหลายพันปีก่อน ศาสนาพราหมณ์ เช่น และพุทธ ให้ความหมายคำว่าอารยะลักษณะเดียวกัน คือความหมายที่ดี แต่หลักปฏิบัติเพื่อเป็นอารยะไม่เหมือนกัน อารยะคือผู้ดำรงชีวิตด้านเกษตร อารยันในอินเดียคือ อินโด-อารยัน “อารย” เกิดจากรากศัพท์ หรือธาตุที่แปลว่า “ไถ” พวกอารยันที่ในสมัยนั้นเป็นกสิกรและถือกันว่าเกษตรกรรมเป็นอาชีพที่ประเสริฐ^๗ อารยันยุคพระเวทอพยพจากที่อื่นเข้ามาอยู่ในอินเดีย พวกอารยันไม่ใช่คนอินเดียดั้งเดิม คนวรรณะพราหมณ์ วรรณะกษัตริย์ และวรรณะแพศย์ ถือว่าเป็นอารยัน พวกอื่นๆเช่นศูทรไม่ใช่อารยัน การแบ่งชนชั้นเดิมทีเพื่อแยกพวกอารยันออกจากพวกที่ไม่ใช่อารยัน แต่ต่อมาก่อให้เกิดปฏิกิริยาแกพวกอารยันเอง ยุคต่อ ๆ มาเมื่อมีการแบ่งอาชีพหน้าที่มากขึ้น คำว่าอารยันที่เคยใช้หมายถึงผู้มีความก้าวหน้าทางเกษตรกรรมก็มีความหมายเพี้ยนผิดจากเดิมมีความหมายแฝงเร้น (loaded)

ชนกลุ่มแรกในอินเดียที่เรียกตนเองเป็นอารยัน คือพราหมณ์ ยกย่องพรหมให้เป็นบรรพบุรุษ แบ่งมนุษย์เป็นทวิชาติ (ผู้เกิด ๒ ครั้ง) และ เอกชาติ (ผู้เกิดครั้งเดียว) ทวิชาติคือ พราหมณ์ กษัตริย์ และ แพศย์ เอกชาติคือ ศูทร เมื่ออั้งพรหมเป็นผู้สร้าง ทั้งอั้งตนว่ากำเนิดมาจากพรหม จึงเป็นเหตุให้มีสถานะสูงกว่าวรรณะอื่นๆ เวลานั้นเมื่อเอ่ยถึงอารยัน รู้กันว่าหมายถึงพราหมณ์ กษัตริย์และแพศย์ ฟ้นจากสามวรรณะนี้ไม่ใช่อารยันแต่เป็นอนารยัน อนารยันถูกรังเกียจจากผู้ถือตนเป็นอารยัน คำว่า

^๗ กรุณา กุศลาศัย แปลจาก Discovery of India : พบถิ่นอินเดีย, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม บริษัทเคล็ดไทยจำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๑๔๓.

อารยันจึงมีความหมายทางแบ่งแยก คนในสังคมคาดหวังอยากเป็นอารยัน ต้องการให้ผู้อื่นเรียกตนว่า อารยัน อารยันของพราหมณ์ ของเซน และอารยันของพระพุทธเจ้า ความหมายไม่เหมือนกัน

ผู้ตั้งอริยวงศ์ : พระตถาคต พระพุทธเจ้า

ผู้ตั้งอริยวงศ์มีประวัติไม่ต่างกับคนสำคัญอื่นๆในอดีต ที่หาความชัดเจนได้ยาก เล่าว่าพราหมณ์คนหนึ่ง ถือว่าตนเป็นอารยัน กำลังนำเครื่องเช่นเกลือเข้าไปถวายพระพุทธรองค์ เห็นพระองค์ศิโรราบลง นึกถึงเงี้ยว แต่ก็เข้าไปถามชาติกำเนิด ทรงตอบว่า พระองค์ไม่ใช่พราหมณ์ ไม่ใช่ราชโอรส ไม่ใช่แพศย์ หรือคนวรรณะใดวรรณะหนึ่ง พระองค์รู้โคตรของปุถุชน ไม่มีความกังวล ประพฤติตนอยู่ในโลกด้วยปัญญา..อย่าถามถึงชาติตระกูลเลย จงถามเฉพาะธรรมที่ประพฤติเกิด”^๘ คำตอบนี้ หากไม่ใช่พระพุทธเจ้า ไม่มีใครกล้าตอบ ผู้ตอบให้ความสำคัญความประพฤติยิ่งกว่าชาติตระกูล ชาติตระกูลสำคัญแต่ความประพฤติคือธรรมสำคัญกว่า

ชาติตระกูลของพระองค์เล่าไว้ใน *ปัพพชาสูตร* และ *นาลกสูตร* ว่า พระองค์มาจากชนบทแห่งหนึ่ง ตั้งอยู่ในรัฐโกศล ตรงด้านข้างหิมวันตประเทศ มีนามตามโคตรว่าอาทิตย มีนามตามชาติกำเนิดว่าศากยะ ประสูติที่ลุมพินีคามชนบทของเจ้าศากยะ คัมภีร์ฝ่ายวินัยเช่นสมันตฯ ระบุสีผิวของพระองค์ว่ามีสีดจเงิน (*ชาตรูปี..ตถาคตสส วณฺณสทิส*)

ผู้ศึกษาพุทธประวัติกล่าวถึงศากยะไว้น่าสนใจ ศากยวงศ์กับกลุ่มลิจฉวีไม่ใช่ชนกรบ (ชัตติยะ : กษัตริย์)ตามที่พราหมณ์ให้นิยาม ชัตติยะเป็นนักรบโบราณ ชาติพันธุ์ Proto-Mongoloid Palio-Mongoloid ไม่ใช่พวกอารยันเร่ร่อน(Aryan Nordic) ที่อพยพเข้ามาอยู่ในอินเดีย (S. K. Biswas)

มงโกลตะวันออกมี ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มใหญ่ได้แก่ศากยวงศ์ กลุ่มศากยะของลิจฉวี และ กลุ่มศากยะชาวเขา ทางด้านภูมิศาสตร์แถบเชิงเขาหิมาลัยสมัยนั้นมียุคกลุ่มมิลักเซอาศัยอยู่จำนวนมาก ส่วนใหญ่เป็นพวกทิเบต-มอญโกลอยด์ (Tibeto-Mongoloid peple) มีภาษาและวัฒนธรรมต่างกัน (Sanang Setsun, Romila Thapar) โคตมพุทธเป็นมงโกล (V. A. Smith)

สุทโธทนะเป็นนักรบมงโกล มายาเทวีเป็นเจ้าหญิงลิจฉวี (Benjamin Walker)

คำว่า “กิราตะ” คือพวกมิลักเซ มีจำนวนมากกว่ากลุ่มอารยันที่เข้าไปในอินเดีย เวลานั้น แคว้นมคธและแคว้นอังคะเป็นที่อยู่ของพวกมิลักเซ ที่ยังไม่รับอิทธิพลของพวกอารยัน ซึ่งกระจายอยู่ทางอินเดียเหนือในเขตกुरु-ปัญจาละ อินเดียตะวันออกพื้นที่เขตของพวกอารยัน อินเดียตะวันออกเป็นที่เกิดสังคมใหม่ เกิดวงศ์ใหม่ คืออริยวงศ์ ผู้ก่อตั้งสังคมใหม่ ไม่เห็นกับค่านิยมที่ว่าคนจะต้องเป็นอารยัน ด้วยการทำร้ายเบียดเบียนกัน จึงตั้งสังคมใหม่ห้ามเบียดเบียนกัน เน้นความสามัคคี รูปแบบสังคมใหม่

^๘ ขุ.สุ.(ไทย) ๒๕/๔๕๘-๔๖๗/๖๐๔-๖๐๖.

มีเอกลักษณ์ต่างจากสังคัมอื่นๆ และตรงกันข้ามพวกอารยันที่กำลังขยายอำนาจ พร้อมสร้างค่านิยมให้คนถือความเป็นอารยันเป็นวิถีชีวิต (a mode of living)

การเกิดสังคัมใหม่เป็นแบบอย่างของผู้สันโดษ ปฏิเสธความเป็นอารยันที่พราหมณ์กำหนดขึ้นในสังคัมใหม่ รับคนจากจตุรทิศให้มาครองชีวิตโดยธรรม เป็นชุมชนต่างกับชุมชนอื่นๆ ในเวลานั้น ชุมชนนี้ไม่ขึ้นต่อระบบต่างๆ ที่กำหนดกันขึ้นมา

ผู้ตั้งอริยวงศ์ประกาศรูปแบบปกครองเพื่อปลดเปลื้องความไม่เป็นธรรม ด้วยคำสอนที่เป็นธรรม โดยห้ามเบียดเบียนชีวิต ไม่ใช้รถศึกบุกทำร้าย ต่างกับการปกครองของผู้ที่ใช้รถศึก ผู้ตั้งอริยวงศ์ไม่เหมือนจักรพรรดิอื่นที่หมนล้อรถขยายอำนาจ เพราะผู้ตั้งอริยวงศ์หมนล้อธรรม หรือ ธรรมจักร ด้วยมีหลักว่ารถที่ไม่มีเสียงดัง มีล้อเป็นธรรม หิริเป็นฝาประทุน สติเป็นเกราะกั้น สัมมาทิฐิเป็นนายสารถี ผู้ใดมีรถดังกล่าวนี้ เขาย่อมอยู่ใกล้นิพพาน นิพพานอันเป็นโลกุตระไม่หมนเวียน (นิพพตฺติตฺโลกุตฺตรนิพพานิ)

ดังที่เสลพราหมณ์ทูลถามว่า เมื่อพระองค์ทรงปฏิญาณว่าเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นพระธรรมราชาผู้ยอดเยี่ยม ทั้งยังตรัสยืนยันว่ายังธรรมจักรให้หมนไปได้ ใครหนอเป็นแม่ทัพ ผู้ช่วยประกาศธรรมจักรให้หมนไปได้ ทรงตอบว่า พระสารีบุตรเป็นแม่ทัพทางธรรม (ธรรมเสนาบดี)^๙ พระอานนท์เป็นผู้รักษาคลังสิ่งของคือธรรม (ธรรมภันฑาคาริก)

ผู้ตั้งอริยวงศ์ใช้ชื่อสงฆ์เรียกคนในสังคัมใหม่ สงฆ์หรือคณะ ความหมายเดียวกัน หมายถึง ผู้อยู่รวมกันเพื่อกิจอย่างหนึ่ง สงฆ์ของพระพุทธเจ้าคือผู้คิดเห็นและมีความประพฤติตรงกัน (ทิฎฐิสัสสงฆาเตน สหโต) ผู้มีความสามัคคี (สมคฺโค ทิ สงฺโฆ .. ผาสฺวืหฺรติ)

อริยวงศ์

ผู้ดำเนินชีวิตในอริยวินัยก็คืออริยสงฆ์ อริยวงศ์ (วงศ์ของอริยชน) อริยตันติ (แบบแผนของอริยชน) อริยประเพณี (จารีตของอริยชน) ความหมายเดียวกัน อริยวงศ์เป็นสังคัมใหม่ ในวงศ์ลำดับที่ ๘ นับจากวงศ์อื่นๆ ที่มีอยู่ก่อน ดังนี้

๑. พราหมณวงศ์ วงศ์ของพราหมณ์ กลุ่มชนที่อพยพเข้ามาอยู่ในอินเดีย

๒. กษัตริยวงศ์ วงศ์ของกษัตริย์ (นักรบ) พวกที่เข้ามาอยู่ในอินเดีย คัมภีร์เช่นอรรถกถากล่าวถึงอาทิจจวงศ์ และโสมนวงศ์ (สุริยวงศ์ จันทวงศ์)^{๑๐} กษัตริย์ถือว่าเป็นต้นวงศ์นักรบ แต่นักรบ (กษัตริย์) ของพราหมณ์ เป็นนักปกครอง บูชายัญ นักรบของศากยวงศ์ เป็นนักปกครอง ทำนา แต่ไม่บูชายัญ

๓. แพศยวงศ์ วงศ์ของพ่อค้า พวกที่เข้ามาอยู่ในอินเดีย ได้แก่นายช่าง และพ่อค้า

๔. ศูทรวงศ์ วงศ์ของศูทร ไม่ใช่พวกอารยัน คือชนพื้นเมืองถูกเรียกว่าศูทร

^๙ ม.ม.(ไทย) ๑๓/๓๙๙/๔๙๖, ขุ.สุ.(ไทย) ๒๕/๕๑๖/๖๓๖.

^{๑๐} ขุ.เถร.อ.๒/๑๑๖.

๕. สมณวงศ์ วงศ์ของสมณะ สมณะมีมาตั้งแต่สมัยพระเจ้า จูฬอัสสปรุสตร ว่า สมณะไม่ใช่ผู้นุ่งห่มผ้าซ้อน ไม่ใช่คนเปลือย ไม่ใช่คนมีร่างกายหมักหมมด้วยธุลี ไม่ใช่คนอาบน้ำชำระบาป ไม่ใช่คนอยู่โคนไม้ ไม่ใช่คนอยู่กลางแจ้ง ไม่ใช่คนยืนแหงนหน้า ไม่ใช่คนกินอาหารตามที่ตนเองกำหนด ไม่ใช่คนท่อมมด ไม่ใช่คนขมวดผม^{๑๑} จุนทสุตร ว่า สมณะมีอยู่ ๔ ประเภท ได้แก่ สมณะผู้ชนะกิเลสด้วยมรรค สมณะผู้แสดงมรรค สมณะผู้ดำรงอยู่ในมรรค และ สมณะผู้ประทุษร้ายมรรค^{๑๒}

๖. สกกุลวงศ์ คือวงศ์ของผู้สืบทอดจากสายเลือดเดียวกัน

๗. ราชวงศ์ คือวงศ์ของราชัน วงศ์ของผู้ทำประชาชนให้พอใจ^{๑๓}

๘. อริยวงศ์ คือวงศ์ของอริยชน เป็นวงศ์ลำดับที่ ๘^{๑๔} อริยวงศ์มีลักษณะเฉพาะไม่เหมือนวงศ์อื่นๆ ผู้ตั้งอริยวงศ์ประกาศคำสอนและสอนตามกระแสสังคมาเวลานั้น แต่มีหลักการเรียกว่าอริยมรรค (ไม่ใช่พรหมโลก) คำสอนในอริยวงศ์ สอนไม่พ้นเรื่องไตรลักษณ์ เรื่องอริยสัจ เรื่องการพัฒนาจิต (กรรมฐาน) ผู้ตั้งอริยวงศ์สอนไม่ให้ยึดตัวผู้สอน เพราะผู้สอนไม่ใช่ศาสดาผู้ร้อยรัด ไม่ใช่ศาสดาผู้ผูกมัดสาวก ผู้เห็นธรรมย่อมเห็นพระองค์ ใครพยาบาลคนอนาถาไรที่พึ่ง เท่ากับพยาบาลพระองค์ อริยวงศ์เป็นชุมชนที่ไม่ขึ้นต่อระบบต่างๆ ไม่วุ่นวายกับสถาบันอื่นใด ที่มีอยู่หรือที่กำหนดกันขึ้นในเวลานั้น

ในอริยวงศ์มีคน ๒ จำพวก^{๑๕} คือ พวกที่ยังอยู่ในวิสัยโลกีย์ พัฒนาตนยังไม่สำเร็จ เรียกว่าโลกียชาติ สำหรับผู้พัฒนาตนได้ มีชาติใหม่ เหมือนดังเกิดใหม่ เป็นพระอรหันต์ เรียกว่า อริยชาติ ดูจากชีวิตของอหิงสกะ(พระองค์คุณิมาล)เป็นตัวอย่าง ตอนอยู่ในโลกียชาติ อหิงสกะเบียดเบียนทำร้ายชีวิต แต่เมื่ออยู่ในสังคมาใหม่ ได้เกิดใหม่ในอริยชาติ ท่านไม่เบียดเบียนทำร้ายใคร มีชีวิตใหม่ เหมือนกับเกิดใหม่ (อริยาย ชาติยา ชาโต)

๒. อริยวังสสูตร เรียบง่าย สบาย เพราะรู้เท่าทัน

ในอริยวังสสูตร^{๑๖} กล่าวถึงผู้สันโดษด้วยผ้านุ่งผ้าห่มคือไตรจีวร สันโดษด้วยอาหารบริโภคเพียงชั่วคราว ไม่หวังมีต่อไป สันโดษด้วยที่อยู่อาศัย หากสร้างเองต้องได้รับอนุญาตจากหมู่คณะเสียก่อน ถ้ามีคนสร้างให้ กำหนดบริเวณความกว้าง ต้องพอใจการทำให้เกิดให้มี (ภาวนากุศลธรรม) และรู้จักวิธียับยั้งใจ (ละอกุศลธรรม) ถึงแม้มีชีวิตสันโดษก็ไม่เที่ยวคุยอวดตัว

^{๑๑} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๓๗/๔๖๔ นักบวชหลายประเภทยังมีให้เห็นในประเทศอินเดีย

^{๑๒} ขุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๘๖-๘๙/ ๕๒๑-๕๒๒.

^{๑๓} อัง.จตุกก.อ. (ไทย) ๒/๒๘/๔๒๒.

^{๑๔} ยถา ทิ ขตติยวิโส พราหมณวิโส เวสสววิโส สุททวิโส สมณวิโส กุลวิโส ราชวิโส, เอว อยมปิ อฏฺฐโม อริยวิโส อริยตตติ อริยเปวณิ นาม โหติ, อัง จตุกก. (บาลี) ๒/๒๘/๓๑๑, ขุ.จู (บาลี) ๑/๑๒๔.

^{๑๕} ขุ.อป.อ. (บาลี) ๒/๕๕/ ๓๒๖.

^{๑๖} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๘/๔๓-๔๔.

อริยชนชาวพุทธ ๔ ด้าน คือ

๑. ผู้ที่เป็นอริยะเนื่องด้วยมารยาท มีมารยาทเป็นอริยะ จะเป็นมนุษย์หรือสัตว์ดิรัจฉานก็ตาม เมื่ออยู่ในมารยาทอันประเสริฐ ชื่อว่า *อาจารย์ริยะ*
๒. ผู้ที่เป็นอริยะเนื่องด้วยลักษณะ มีท่าที่เป็นอริยะ คือ ผู้มีรูปร่างและอิริยาบถน่าดู น่าเลื่อมใส ชวนมอง น่าศรัทธา ชื่อว่า *ทสสนอริยะ*
๓. ผู้ที่เป็นอริยะเนื่องด้วยเพศ มีเพศเป็นอริยะ แม้คนทุศีล ประพฤติตนเหมือนสมณะ โดยการถือเพศเครื่องนุ่งห่ม ชื่อว่า *สิงคอริยะ*
๔. ผู้ที่เป็นอริยะเนื่องด้วยรู้ รู้แจ้งแทงตลอดเป็นอริยะ ได้แก่ท่านผู้แทงตลอดธรรมทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ชื่อว่า *ปฏิเวธอริยะ*^{๑๓}

ความเป็นอารยัน มองไม่เห็นด้วยมังสจักษุ แต่เห็นได้ด้วยปัญญาจักษุ

ในอริยวงศ์ *สันโดษด้วยปัจจัยพอคุ้มร่างกาย บิณฑบาตพออิ่มท้อง* จะไป ณ ที่ใด ๆ ก็ไปได้ทันที นกบินไป ณ ที่ใด ๆ ก็มีแต่ปีกเป็นภาระ แม้นั้นใด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็นผู้สันโดษด้วยจีวรพอกุ้มร่างกาย และบิณฑบาตพออิ่มท้อง จะไป ณ ที่ใด ๆ ก็ไปได้ทันที ภิกษุนั้นประกอบด้วยอริยสี่ขั้นอย่างนี้แล้ว ย่อมเสวยสุขอันปราศจากโทษในภายใน^{๑๔} พระรัฐบาลผู้เป็นอรหันต์ คืออริยสงฆ์ชั้นอุกฤษฏ์ เป็นอัครอริยวงศ์ (*อคคอริยวโส*) หลักคิดของท่านคือ *โลกอุกขรณำไป ไม่ยั่งยืน โลกไม่มีผู้ต้านทาน โลกไม่มีอะไรเป็นของตน จำต้องละสิ่งทั้งปวงไป โลกพร่องอยู่เป็นนิตย์ ไม่รู้จักอิ่ม เป็นทาสแห่งตัณหา*

อริยวงศ์เกิดขึ้นมาเพื่อฝึกคน หลักการในอริยวงศ์ปฏิบัติตามด้วยอริยวินัย คนในอริยวินัยเป็นผู้ที่เว้นความชั่วทุกอย่างจึงชื่อว่าบรรพชิต หมายถึงมีจิตบริสุทธิ์เพราะบรรพชา (*ปพพชชา นาม จิตตวิสุทฺถตฺตา*) ผู้บรรพชาคือผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ประพฤติเพื่อมิใช่หวังลงคน มิใช่เพื่ออวดอ้าง มิใช่หวังให้คนอื่นรู้จัก ที่จริง พรหมจรรย์ของพระพุทธเจ้าเป็นไปเพื่อสำรวมระวัง เพื่อละและดับทุกข์ ตรงข้ามกับสิ่งที่ถือว่าเป็นตุจเปือกตมของพรหมจรรย์

ชีวิตในอริยวงศ์เป็นอยู่ผืนกระแสโลก เป็นชีวิตของผู้สละเรือน (*อคารสุมา อนคาริย*) ประพฤติตามกฎด้วยศรัทธา มีความพร้อมทางกายภาพ การครองชีพในอริยวงศ์แปลกจากสังคมอื่นอีก ๗ วงศ์นั้น เช่นว่า ในอริยวงศ์ จะต้องโกนผมโกนหนวด นุ่งห่มผ้าย้อมน้ำฝาด นอนบนเตียงไม้หรือแคร่ เทียวขออาหารยังชีพ (*อุจฺฉวาจริยา ยชีวโต ปพฺพชิตฺตสฺส*) บริโภคอาหารวันละมือเลี้ยงร่างกายให้อยู่ประพฤตินิธรรม อาศัยชาวบ้านเกื้อกูลอาหาร ไม่อนุญาตให้เพาะปลูก ผู้ต้องการของร้อนจะได้ของเย็น ผู้ต้องการของเย็นจะได้ของร้อน ในอริยวงศ์ มีกฎระเบียบจนไม่มีที่พอให้เหยียดมือ ทว่าวิถีชีวิตอย่างนั้นเป็นชีวิตของ

^{๑๓} ขุ.ชา.ติก.อ. (ไทย) ๔/๒๕๒/๑๑-๑๒.

^{๑๔} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๑/๑๔.

ผู้ขัดเกลาดน เป็นชีวิตที่ฝืนกระแสน้ำสังคม อนุญาตให้มีสิ่งยังชีพที่จำเป็นเพียงผ้าห่ม ผ้าถุง ผ้าซิ่นนอก บาตร มีด เข็ม ประคตเอว และที่กรองน้ำดื่ม

ภิกษุเป็นมุนี เฟ่งพินิจอยู่ในป่า คฤหัสถ์จะทำตามอย่างท่านไม่ได้ เหมือนนกยูงมีสร้อยคอสีเขียว ถึงจะบินไปในอากาศได้ ก็ยังสู้ความเร็วของหงส์ไม่ได้ตลอดกาล ฉะนั้น^{๑๙}

๖. เนื้อหาสมันตปาสาทิกา

เล่ม ๑ เนื้อหาส่วนแรกมาจากที่ปวงค์และมหาวงศ์ ความเป็นมาของสังคายนา คำสอนมืองค์ ๙ (นวังคสัตถุศาสน์) นิกาย ๕ ตำนานพระเจ้าอโศก พระพุทธเจ้าเสด็จลังกา ๓ ครั้ง อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุและกิงมหาโพธิ์ ผู้สืบทอดพระวินัยในลังกาทวีป อาณิสสการเรียนพระวินัย คำบรรยายพระพุทธคุณ ธรรมคุณ องค์ฌาน วิชชา ๓ ทุพภิกขภัยในเมืองเวรัญชา พระสารีบุตรขอให้บัญญัติสิกขาบทก่อนอธิบายอาบัติปาราชิก ท่านแจ้งว่าจะไม่กล่าวคำที่เคยกล่าว จะกล่าวคำที่ยังไม่ได้กล่าว ถ้าหากพรรณาเข้าไปเข้ามา คงไม่มีวันจบ เรื่องที่เคยประกาศในบทภาษณีย์ก็จะไม่กล่าวซ้ำ

สมัยแรกๆ พระพุทธเจ้าทรงดำเนินชีวิตเป็นแบบอย่าง จึงไม่มีใครประพฤติเสียหายร้ายแรง นอกจากล่วงละเมิดกิริยามารยาทเล็กน้อยๆ จึงตั้งกฎเพื่อรักษามารยาท ผู้ฝ่าฝืนจะถูกลงโทษ มีความผิดเรียกว่าอาบัติ บัญญัติอาบัติเบาก่อนอาบัติหนัก ไม่มีอาบัติทางมโนทวาร เพียงคิดไม่เป็นอาบัติ

ปฐมปาราชิก (ห้ามเสพเมถุน) ภายหลังตรัสรู้ ๒๐ ปี เกิดเรื่องขึ้นที่เมืองเวสาลี เขตปกครองของลิจฉวี กลุ่มคณะราชา (คณราชาน) นายสุทินกลันทบุตร ละเมิดเป็นคนแรก เป็นต้นบัญญัติ นิยามคำว่าภิกษุหลายนัย ผู้ที่พระพุทธเจ้าบวชให้ (เอหิภิกขุ) มี ๑,๓๔๑ รูป ได้แก่ ปัญจวัคคีย์ ยสกุลบบุตรและสหาย ภัททวัคคีย์ ปุราณขภูติ อัครสาวกพร้อมบริวาร องคุลิมาล อีกนัยหนึ่ง ได้แก่ เสลพราหมณ์ พร้อมบริวาร ๓๐๐ มหากัปปีนะพร้อมบริวาร ๑,๐๐๐ กุลบุตรชาวกรุงกบิลพัสดุ์ ๑๐,๐๐๐ ปารายณิกพราหมณ์จำนวน ๑๖,๐๐๐ คน อุบายหลบเลี่ยงของผู้ฝ่าฝืนข้อบัญญัติ

ทุติยปาราชิก (ห้ามลักทรัพย์) เหตุเกิดที่เมืองราชคฤห์ เขตปกครองของพระเจ้าพิมพิสาร นายธนิยะบุตรนายช่างทอง นักออกแบบสร้างบ้าน บวชแล้วสร้างที่พักอาศัยแสนวิจิตรงามดุจสุวรรณสวรรค์ นำไม้ของหลวงมาสร้างกุฏิ ถูกนำตัวไปสอบสวน พระเจ้าพิมพิสารทรงเห็นแก่ผ้ากาสาวะไม่ลงโทษ ประหารชีวิต (พระธนิยะเป็นพระอรหันต์รูปหนึ่งในเวลาต่อมา) คำว่า ฉก ชิง วิ่ง ราว ตู๋ ตระบัด ยกยก ฯลฯ อุบายหลบเลี่ยง ข้ออ้างต่างๆ เล่าไว้ละเอียด ไม่มีสิกขาบทไหนล่อแหลมเหมือนข้อห้ามลักทรัพย์ การลักทรัพย์เป็นปัญหาซับซ้อน

^{๑๙} ข.สุ.(ไทย) ๒๕/๒๒๓/๕๕๒.

ตติยปาราชิก (ห้ามฆ่ามนุษย์) เหตุเกิดที่เมืองเวสาลี ภิกษุ ๕๐๐ รูป สดับมรณานุสติ เกิดความ
 รังเกียจร่างกายของตน ฆ่ากันเองบ้าง จ้างคนอื่นให้ฆ่าบ้าง บรรยายอาณานิปาตติกรรมฐานโดยพิสดาร
 (รายละเอียดเหมือนในวิสุทธิมรรค) ชีวิตของมนุษย์นับจากขณะจิตแรกเกิดจนถึงมรณะ

จตุตถปาราชิก (ห้ามอวดตนว่ามีธรรมเหนือกว่ามนุษย์)) เหตุเกิดที่เมืองราชคฤห์ พวกภิกษุ
 ชาวฝั่งแม่น้ำวัคคุมหาอยู่จำพรรษา โกหกชาวบ้านยกยกกันเองว่ามีผู้ใดบรรลุธรรมชั้นไหนบ้าง วิธี
 ตรวจสอบผู้ที่อ้างว่าตนได้บรรลุธรรม (หากกล้าตรวจสอบ) ตั้งคำถามว่า ได้บรรลุธรรมอะไร บรรลุด้วย
 วิธีอะไร บรรลุเมื่อไร บรรลุที่ไหน ละกิเลสเหล่าไหน ได้ธรรมเหล่าไหน วิธีสุดท้ายสืบพฤติกรรมย้อนหลัง
 ว่าผู้ที่อ้างนั้นมีภูมิหลังเป็นมาอย่างไร

๗. ตัวอย่างสาระัตถะในสมันตปาสาทิกา

๑. ธรรม ๒ ความหมาย

คำว่า “ธรรม” มีหลายความหมาย ในสมันตฯ แจกแจงธรรมไว้ ๒ นัย หรือ ๒ ความหมาย
 นัยหนึ่งได้แก่ ธรรมในสุดตันตปิฎก อีกนัยหนึ่งได้แก่ธรรมในอภิธรรมปิฎก จากคำอธิบายบทว่า
 “**ย่อมไม่รู้ธรรม**” หมายถึง **เว้นวินัยปิฎก ย่อมไม่รู้ ๒ ปิฎกที่เหลือ (ธมฺมํ น ขานาติตี ฐเปตฺวา วินยปิฎกํ
 อวเสสํ ปิฎกทฺวํ ยํ ขานาติ)** แจกธรรมไว้ ๒ ส่วน คือส่วนหนึ่งในพระสูตร กับ อีกส่วนหนึ่งในพระอภิธรรม
 กล่าวได้ว่าเป็นหลักฐานแห่งหนึ่งในชั้นอรรถกถา ที่ระบุว่า พระวินัยได้แก่พระวินัยปิฎก ส่วนธรรมได้แก่
 สองปิฎกที่เหลือ

๒. พระวินัย ๔ อย่าง

- ๑) สูตร ได้แก่ พระบาลีในพระวินัยปิฎกทั้งหมด
- ๒) สุตตานุโลม ได้แก่ แหล่งอ้างอิงพระพุทฺทพจนฺ(มหาปเทศ ๔)
- ๓) อัจฉริยวาท ได้แก่ งานของสังคีติกจารยที่ยกขึ้นสังคายนา ๓ ครั้ง ในอินเดีย
- ๔) อัถโนมตี ได้แก่ ความเห็นส่วนบุคคล

๓. ภาษิตในพระไตรปิฎก (พุทฺธภาษิต สาวกภาษิต ฤาษีภาษิต เทวดาภาษิต)

พุทฺธภาษิต ได้แก่ พระวินัยปิฎกทั้งสี่ พระอภิธรรมปิฎก ธรรมบท จริยปิฎก อุทาน อิติวุตตกะ
 ชาตก สุตตนิบาต วิมานวัตถุ เปตวัตถุ และพระสูตรเช่นพรหมชาลสูตร **สาวกภาษิต** ได้แก่ ถ้อยคำของ
 พระสาวก เช่น อนนังคนสูตร สัมมาทิฏฐิสูตร อนุमानสูตร จุฬเวทัลลสูตร และมหาเวทัลลสูตร **ฤาษีภาษิต**
 ได้แก่ ถ้อยคำของนักบวชที่ไม่ใช่พุทฺธ ได้แก่ ปริพพาชกวรรค คำถามของศิษย์พราหมณ์พาวรี เป็นต้น
เทวดาภาษิต ได้แก่ ถ้อยคำของเทวดา เช่น เทวดาสังยุต เทวปุตตสังยุต มารสังยุต พรหมสังยุต และ
 สักกสังยุต (ไม่มี ราชาภาษิต กับ กวีภาษิต)

๔. พระสังฆธรรม ๓ ได้แก่ ปรียัติ ปฏิบัติ และอธิคม พระพุทธพจน์คือปิฎก ๓ ชื่อว่า ปรียัติสังฆธรรม ธรรมคือ ชุตตงคคุณ ชันธกวัตร มหาวัตถ์ ชื่อว่า ปฏิบัติสังฆธรรม มรรค ๔ ผล ๔ ชื่อว่า อธิคมสังฆธรรม บางมติถือว่าศาสนามีปรียัติเป็นหลัก บางมติถือว่า ศาสนามีสัมมาปฏิบัติเป็นหลัก

๕. ระบุ ๔ นิกายเท่านั้น ไม่มีชุททกนิกาย “ผู้กล่าวที่ฆนิกายพึงเรียนมหาวรรค ผู้กล่าวสังยุตตนิกายพึงเรียน ๓ วรรคข้างต้นหรือมหาวรรค ผู้กล่าวอังคุตตรนิกาย พึงเรียนครั้งนิกายข้างต้นหรือข้างปลาย..เมื่อไม่อาจ พึงทำอรรถกถานิกายหนึ่งใน ๔ นิกายให้เชี่ยวชาญ” ในสมังควลีสินีระบุชื่อของผู้สืบทอด ๔ นิกาย ได้แก่ พระอานนท์สืบทอดที่ฆนิกาย ศิษย์ของพระสารีบุตรสืบทอดมัชฌิมนิกาย พระมหากัสสปะสืบทอดสังยุตตนิกาย พระอนุชาระสืบทอดอังคุตตรนิกาย ในอนาคตเมื่อพระไตรปิฎกอันตรธาน ก็ระบุ ๔ นิกาย เท่านั้น ในสมันตฯ วินัยปิฎกกับอภิธรรมปิฎกจัดอยู่ในชุททกนิกาย ชาตกคือชาตกนิกาย

๖. สถานที่บัญญัติสิกขาบท คือ กรุงเวสาลี กรุงราชคฤห์ กรุงสาวัตถี เมืองอาฬวี กรุงโกสัมพี แคว้นสักกะ และ ภัคคชนบท

๗. ผู้ละเมิดสิกขาบทเป็นคนแรก มี ๒๓ คน/กลุ่ม คือ

๑) พระสุทิน	๒) พระธนิยะ	๓) พระเพ็ญฐสีสะ
๔) พระอานนท์	๕) พระเสยยสกะ	๖) พระอุทายี
๗) พระสาครตะ	๘) พระฉันนะ	๙) พระเมตติยะ
๑๐) พระเทวทัต	๑๑) พระอัสสชิ	๑๒) พระปุณัฏฐสูกะ
๑๓) พระอริฏฐะ	๑๔) พระอุปันนทศากยบุตร	๑๕) พระนันทะ
๑๖) พระหัตถกะ	๑๗) พระอนนุรุทธะ	๑๘) พระจูฬปัลลกะ
๑๙) พวกสัมพหุลาภิกษุ	๒๐) พวกวัคคุมทาภิกษุ	๒๑) พวกภิกษุชาวเมืองอาฬวี
๒๒) พวกภิกษุฉัพพัคคีย์	๒๓) ภิกษุไม่ปรากฏชื่อ	

ภิกษุณีที่ละเมิดเป็นคนแรก มี ๗ รูป/กลุ่ม คือ

๑) ภิกษุณีสุนทรี	๒) ภิกษุณีถูลันทา	๓) ภิกษุณีจันทกาลี
๔) กลุ่มอัญญาตราภิกษุณี	๕) กลุ่มภิกษุณีฉัพพัคคีย์	๖) กลุ่มสัมพหุลาภิกษุณี
๗) ภิกษุณี ๒ รูป		

๘. พระพุทธเจ้าตรัสภาษามาคี

- พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงกล่าวสำนวนของชาวมคร ได้แก่ มาคีภาษา (สมมาสมพุทฺธเชน วุตตปฺภาโร มาคีโกโวหาโร) มาคีภาษาไม่ใช่ภาษาเดิมของพระองค์ พระองค์ประสูติในศากยวงศ์ เป็นคามชนบทอยู่ข้างป่าหิมพานต์ ในรัฐโกศล เผ่าศากยะมีภาษาพูดของตนคือ ภูเทวดาภาษา

- มหานามศากยะอายุมากกว่าพระพุทธองค์ ๑ เดือน
- พระนันทะ (พระอนุชา) โอรสของพระเจ้าสุทโธทนะ ต่ำกว่าพระพุทธองค์ ๓ องค์กร
- กล่าวถึง วลัยชนกฤฎี (ห้องสุขา) ส่วนพระองค์ เพราะทรงเป็นมนุษย์

๙. สิ่งต้องห้าม ๓ อย่าง

สิ่งต้องห้าม ๓ อย่างในอริยวินัย ได้แก่ ความมักมาก ความไม่สันโดษปัจจัย ๔ และการไม่พัฒนาตน (ไม่ห้าม ๑. ความมักน้อย ๒. ความสันโดษ ๓. การพัฒนาตน)

๑๐. พระสูตรที่ไม่ได้สังคายนาในอินเดียมี กุฎมพสูตร ราโฆวาทสูตร ดิกขินทริยสูตร จตูปปริวัตตสูตร และนันทโพนันทสูตร ปิฎกที่มีใช้พุทธพจน์ (พระสูตรของมหายาน) ได้แก่ วัณณปิฎกของนิกายเหมวันตะ อังคลิมาลปิฎกของนิกายราชคิริ รัฎฐपालครรชิตของนิกายปุรวไศลิว อาลวกครรชิตของนิกายอปรไศลิว คุฬเวสสันดรของนิกายสิทธารถะ คุฬหวินัยของนิกายวัชรบรรพต และไวทลปิฎกของนิกายไวตุลยะ เป็นต้น

๑๑. แม่น้ำตโปทา เขตกรุงราชคฤห์ น้ำในแม่น้ำที่เป็นน้ำร้อนเพราะไหลผ่านนรก ที่เชื่อว่าอยู่ใต้พื้นดิน ปัจจุบันนี้เป็นแหล่งน้ำพุร้อน (Hot Springs) ในอุตรประเทศ อินเดีย

๑๒. คำว่า มกร (ไม่ใช่มังกร) สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก รูปร่างแปลกประหลาด คล้ายฉลามหรือว่า จระเข้ หัว ขา หน้าคล้ายกวาง ลำตัวและหางคล้ายปลา เป็นพาหนะของวรุณ เทพแห่งทะเล

๑๓. ระบุพระพุทธศาสนาดำรงอยู่ ๕,๐๐๐ ปี

๘. ผู้แต่งสมันตปาสาทิกา

๑. บทนำ (คำปรารภ) ท่านใช้กิริยาศัพท์เอกพจน์ คือ *นมามิ, วณฺณยิสฺสํ, อคฺมิสฺสํ* ชี้ว่าแต่งคนเดียว ยกย่องบูรพาจารย์ของมหาวิทยาลัย เป็นคุณจรรยาของสำนักมหาวิทยาลัย

๒. ผู้เขียนบทนำเป็นพระสงฆ์ลังกา ท่านอ้างข้อความที่ท่านเขียนว่า “แท้จริง คำนี้พวกเรา (แย้งกับข้อ ๑ เป็นเอกพจน์) ได้กล่าวไว้แล้ว (อโวจุมหา) ว่า ‘พระอรรคณาจารย์ชาวสิทล มิได้ละทิ้งมติของเหล่าพุทธบุตรผู้รู้พระธรรมวินัย ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ได้แต่งอรรคณาไว้ก่อน” (สมันตฯ เล่ม ๒)

๓. การบรรยายเนื้อหา ผู้แต่งใช้กิริยาศัพท์พหูพจน์ ชี้ว่าไม่ใช่คนเดียว เช่น (*มย* : พวกเรา) ได้กล่าวแล้ว (*อโวจุมหา*), จะกระทำ (*กโรม*), จะกล่าว (*วทาม*), จักพรรณนา (*วณฺณยิสฺสาม*), จักแถลง (*กถยิสฺสาม*), จักถึง (*คฺมิสฺสาม*), จักกล่าว (*ภณิสฺสาม*) , (มติ) ของพวกเรา (*อมหาก*, *โน*), จักกระทำ (*กริสฺสาม*), ได้กระทำแล้ว (*อกริมหา*) จักพรรณนา (*วณฺณยิสฺสาม*), จักถึง (*คฺมิสฺสาม*), จักประกาศ (*ปกาสยิสฺสาม*) ได้กล่าวแล้ว (*อโวจุมหา*) จักกล่าว (*วทฺขาม*), จะไม่เห็น (*น ปสฺสาม*), จักกล่าว (*กถยิสฺสาม*), จะตรึก(*ตกฺกยาม*), พรรณนาไว้แล้ว (*วณฺณยิมหา*), ย่อมขอบใจ (*โรจยาม*), จักกล่าว

(วทิสฺสาม), จะกล่าว (วทาม) ฟังกล่าว (วทยยาม), จักพรรณนา (วณฺณยิสฺสาม), ไม่ให้พิสดาร (น วิตถารยิมฺหา), จักกล่าว (ภยยิสฺสาม), จักแสดง (ทสฺยยิสฺสาม)

ที่ใช้เอกพจน์ ได้แก่ (อหฺ : เรา) จักกระทำ (กริสฺสามิ), จักประกาศ (ปกาสยิสฺสามิ), จักกล่าว (ปกฺขามิ) ส่วนกริยาศัพท์ที่ไม่มีประธาน เป็นกัมมวาจก เพิ่มประธาน ได้แก่ วุจฺเจเต และ วุตฺตํ

๔. คำสั่งท่าย “ข้าพเจ้า : พระพุทธโฆษาจารย์) รับคำเชิญพระพุทธสิริ สดับ (สฺตฺวา) อรรถกถา สิบ มหาวรรณกถา มหาปัจจรี กุรุนที ในสำนักของพระพุทธมิต” สดับ ๔ อรรถกถาขณะพักที่ปราสาท ของนัมพอบาสก ในรัชสมัยของพระเจ้าสิรินิวาส ผู้ครองราชย์ปีที่ ๒๑ แต่งสมันตฯเสร็จใน ๑ ปี

พระพุทธโฆษาจารย์มีชีวิตในสมัยคุปตะ ตรงกับ กุมารคุปตะ และ สชนันคุปตะ ท่านไปอยู่ลังกา ไม่นาน (shot stay) วรรณกรรม (เช่นสมันต) บทนำ การบรรยาย และบทส่งท้าย เชื่อว่าท่านเป็นประธาน ตรวจชำระคัมภีร์ พร้อมทั้งผู้ช่วย

อนึ่ง คำว่า “พวกเราจักกล่าวโดยพิสดารในชั้นธกะ” “พวกเราจักกล่าวเหตุการทะเลาะ ๑๘ อย่าง ในสังฆเภทชั้นธกะ” “พวกเราจักกล่าวในปาริวาริกชั้นธกะ” “พวกเราจักพรรณนาวุฏฐานวิธีเหล่านั้น ในสมุจจยชั้นธกะนั้นแล” ตรงกับในสมุจจยชั้นธกะที่ระบุว่า “..นี่ เป็นคำของพวกอาจารย์ในมหาวิทยาลัย ผู้จำแนกบท ผู้ยังชาวเกาะตัมพปณฺธิให้เลื่อมใสต่างไว้ เพื่อความมั่นคงแห่งพระสัทธรรม”^{๒๐}

หรือ “แต่พวกเราจะพรรณนาคำนั้นในปริวารนั้นแล” “ข้าพเจ้าจักพรรณนาวัตถุแห่งความ ประพฤติชอบ ๑๘ อย่าง ในปาริวาริกชั้นธกะ” “จีวรที่ควรแจกข้าพเจ้ากล่าวแล้วในจีวรชั้นธกะ ส่วนเสนาสนะที่ควรแจกและบิณฑบาตที่ควรแจก ข้าพเจ้ากล่าวไว้แล้วในเสนาสนชั้นธกะ” “และข้าพเจ้า จักประกาศข้อความแตกต่างกันแห่งพระดำรัสนั้นในปริวารนั้นแล” “แต่ข้าพเจ้าจักกล่าวความพิสดาร ในกัมมวิภังค์” “ข้าพเจ้าจักพรรณนาเภทกรวัตถุ ๑๘ มีคำว่า ซึ่งอธรรมว่าเป็นธรรมเป็นอาทิในสังฆเภท ชั้นธกะ” “ข้าพเจ้าจักพรรณนาอรรถแห่งคำพิสดารนั้นในชั้นธกะและปริวารนั้นแล”

การอ้างอิงนี้ จึงสันนิษฐานว่า ผู้แต่งสมันตฯ กับ ผู้แต่งสมุจจยชั้นธกะและปริวาร เป็นคณะ พระสงฆ์ลังกา

๙. สรุป

อริยวงศ์อาศัยอริยวินัยเป็นหลักนำไปสู่หลักการที่พึงประสงค์ อริยวินัยเป็นแบบแผนในอริยวงศ์ อริยวินัยช่วยอริยชนให้ดำรงอยู่ได้ด้วยดี ผู้ดำเนินชีวิตตามหลักสามารถปฏิบัติกิจการไปให้ถึง จุดหมายที่พึงประสงค์ได้ นั่นคือนิพพานอันเป็นโลกุตระไม่หมุนเวียน หลักการในอริยวินัย เหมือนรั้ว ใช้ฝึก คอยประคับประคองพยุผู้ปฏิบัติไปสู่จุดหมาย ใครขึ้นจับยึดแต่ไม่ยอมเดิน ย่อมกลายเป็นว่ายึดถือ

^{๒๐} วิ.จ. (ไทย) ๖/๑๘๔/๒๙๔.

แต่ไม่ยอมก้าว ถือว่าใช้หลักผิดเจตนารมณ์ของหลัก ในปัจจุบันคำสอนที่สามารถรู้สึกรับรู้ได้ได้แปรเปลี่ยนไปตามวิวัฒนาการ เป็นเหตุให้พระพุทธานามิหลายชั้น คำสอนมีหลายระดับ สิ่งที่เคยเป็นค่านิยมมาแต่เดิมบัดนี้อาจกลายเป็นว่าไม่ใช่ของเดิมแต่อยู่ในรูปเดิม ถูกบดบังด้วยสิ่งแวดล้อมต่างๆ เช่น ภาษา พิธีกรรม วัตถุ รวมถึงความเข้าใจเกี่ยวกับผู้ตั้งอริยวงศ์

ความจริงของใครก็เป็นความจริงของคนนั้น ยากที่จะยอมเชื่อกันด้วยใจจริง เมื่อยังหลงผิดอยู่ด้วยความยึดถือ ภูเขาแห่งวิถิปุทธธรรมก็ยังตั้งสูงตระหง่านขวางหน้าอยู่เพียงนั้น

เอกสารอ้างอิง

กรุณา กุศลาสัย แปลจาก Discovery of India : **พบถิ่นอินเดีย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม บริษัทเคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๓๗.

คณะกรรมการแผนกตำรา. **สมันตปาสาทิกา ปจโม ทุตติโย ตติโย ภาค**. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **วินัย เรื่องใหญ่กว่าที่คิด**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙

_____. **อรรถกถาหาจุฬา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญูญาณ, ๒๕๓๒.

Biswas, S. K. **Buddhism the Religion of Mohenjodaro Harappa Cities**. Delhi : Rich Offset Press, 1999.

Law, Bimala Charan. **Ksatriya Clans in Buddhist India**. Delhi : A Sagar Book House, 1993.

Panabokke, Gunaratne. **History of the Buddhist Sangha in India and Sri Lanka**. Colombo : Karunaratane & Sons Ltd., 1993.

Smith, V. A. **The Oxford History of India** 10th. New Delhi : Oxford University, 1992.

Sankarrey, A. **An outline of Indian Culture**. New Delhi : Intellectual Book Corner, 1978. & Publishers, 1974.

Thapar, Romila. **Ancient Indian Social History** 5th. New Delhi : Orient Longman, 1976.

Von Hinuber, Oskar. **A Handbook of Pali Literature** 2nd. New Delhi : Munshiram Manoharal Publishers, 1996.

Warder, A. K. **Indian Buddhism**. Delhi : Motilal Banarasidess, 1958.